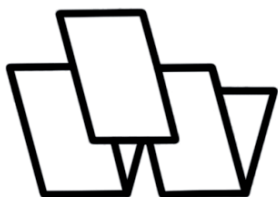

**INSTITUUT
VOOR
VLAAMSE
VOLKSKUNST**

België
P.B.
9160 Lokeren 1
8/4264

VOLKSKUNST

VLAAMS
DANSARCHIEF

*

VLAAMS
VENDELARCHIEF

*

STREEKDRACHTEN
COMMISSIE

JAARGANG 39
NUMMER 3
SEPTEMBER 2015

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
VOOR DE STUDIE EN DE VERSPREIDING VAN DE
VLAAMSE VOLKSCULTUUR
Afgiftekantoor Lokeren 1 - P 706365

Impressies

We laten onze gedachten de vrije loop, binnen de oevers van zomerse impressies. Eén rode draad: volkskunst op en naast het podium. In dit editoriaal wandelen we andermaal rustig door het Vlaamse volkskunstlandschap en kijken we ook vooruit naar de komende maanden.

Impressionisme als kunststroming

Het impressionisme ontstond in Frankrijk als een kunststroming, onder andere in de schilderkunst. Kunstenaars revolteerden in de tweede helft van de negentiende eeuw tegen een volgens hen te klassieke en academische benadering van de toenmalige kunst. Schilders gingen aan de slag met lichteffecten en kleuren. Ze legden hun beelden vast in de omgeving die ze wensten weer te geven. Het leverde prachtige resultaten waarvoor menige impressionisme-fan de wereld afreist. De waterlelies van Monet spreken nog steeds tot de verbeelding.

Figuur 1: de Japanse brug en de waterlelies van Claude Monet (1899, National Gallery, London).

Impressionisme in de volkskunst

Impressionisme staat dicht bij het leven van elke dag. Een simpele dag van 24 uur levert een rijkdom aan ervaringen. Omdat we moeten selecteren worden ervaringen indrukken. Deze indrukken gaan een eigen leven leiden, wat dan weer resulteert in creativiteit. Net zoals de kunstenaars in de 19de eeuw, gaan groepen op zoek naar beleving van dans, muziek en vendelspel. Sommige groepen houden vast aan de traditie door het brengen van herkenbare en traceerbare dansen en vendelreeksen. Andere volkskunstensembles creëren figuren en soms ook passen op bestaande muziek. Vendelen begeleid door de roffelende trom maakt plaats voor vendelen op muzikale thema's.

Klassiek

Vasthouden aan de traditie wordt wel eens ervaren als te klassiek en voorbijgestreefd. Het is herkenbaar en staat dicht bij reproduceren. Anderzijds zijn dansen en vendelreeksen uitgevoerd 'volgens het boekje' gemakkelijker te verifiëren op juistheid en interpretatie. Vooral de traditionele nummers kaderen in historische gebruiken. Ze hebben een geschiedenis verbonden met de gemeenschap waarin ze ontstonden. Het scheppen van een juist kader met een vlot aaneengeweven programma kan best boeiend zijn. Een prachtig voorbeeld vinden we in het jaarlijks Gildetreffen, dit jaar in Nieuwmoer op 27 en 28 juni jl.

Volkskunstgroep Reintje Vos opteerde ook voor een eerder klassiek programma ter gelegenheid van 700 jaar Stekense Vaart. Het Kanaal van Stekene werd gegraven in 1315: een bescheiden waterloop met een strategisch karakter. Dat kanaal was immers de laatste schakel om Gent met Hulst te verbinden. Zevenhonderd jaar later profiteerde Volkskunstgroep Reintje Vos van de gelegenheid om rond de viering een mini-volksdansfestival te organiseren. Een degelijke voorbereiding is een garantie voor een kwaliteitsvol optreden. Wie vergeet zich degelijk voor te bereiden, bereidt zich wel degelijk voor om vergeten te worden. Muzikanten en dansers moeten perfect op elkaar ingespeeld zijn. Minutieus verkennen van de grootte van het podium is onontbeerlijk voor vendeliers. Maar ook dansers moeten weten waar mogelijkheden en grenzen liggen. Intensief repeteren wierp vruchten af. Tweeëndertig dansers en acht muzikanten bezorgden het publiek aangename momenten met bewerkingen van onder andere Polkasaluwee, Hal- en Bergenkermis, Kadriil van Kampenhout, Kantklossen en Klapschottisch, afgewisseld met vendelspel. Een waardige vertoning voor een groep die nu al 45 jaar op de planken staat.

Een gelijkaardige ervaring, maar dan samen met meer dan tweeduizend toeschouwers, mochten we meemaken tijdens 'Hello! Schoten'. Voor de 57ste keer zetten de organisatoren de wereld op het podium. Bolivia, Columbia, Portugal, Brazilië, Kroatië, Kirgizië en Maleisië stonden op het internationaal programma. Maar daarnaast ook Drieske Nijpers, de kindergroep Jan Pirrewit en Gelmel. Driekse Nijpers verkoos een klassiek repertoire en danste een programma aaneen met Matelotte, Kapers en Zotte Kermis, met tussenin Dans voor Lieve. We mogen dat programma als overwegend klassiek beschouwen. Toch deden de Drieskes het uitstekend. De muzikale tussendoortjes tijdens Zotte Kermis waren schitterend in hun eenvoud. Geen seconde aarzeling: dansers en muzikanten hadden er duidelijk zin in!

Historisch

Er bestaat een monumentale zwaarddanstraditie in Vlaanderen. De oudste vermelding dateert van 1389 in Brugge⁽¹⁾. Tal van rekeningen voor optredens van zwaarddansen bleven bewaard in de archieven. De bundel 'Dansen uit Hoogstraten' bevat een uitgebreide bijdrage over zwaarddansen en kalverdansen te Hoogstraten. Het Vlaams Dansarchief beschreef verschillende zwaarddansen in zijn bundel 'Mannendansen'⁽²⁾. Sommige volkskunstgroepen zoals Lange Wapper leggen zich toe op het uitvoeren van zwaarddansen. De meest indrukwekkende uitvoering betreft een weer tot leven brengen van een zwaarddans, op basis van wat Breugel schilderde⁽³⁾. We mochten de dansers van Lange Wapper verwelkomen ter gelegenheid van de reeds eerder genoemde vaartfeesten in Stekene. Ieder jaar is de dans te zien op de zondag van halfvasten aan de Antwerpse Onze-Lieve-Vrouw Kathedraal. Zwaarddansen vormen een mooi voorbeeld van impressies uit het verleden, weer tot leven gebracht via creatieve ingrepen.

Zwaarddans: detail uit Breugel's schilderij.

1 Dansen uit Hoogstraten, Vlaams Dansarchief 1980 p.11.

2 Mannendansen. Vlaams Dansarchief 2002.

3 <https://www.youtube.com/watch?v=ZcqM9Y9UTpE> (geraadpleegd op 30 augustus 2015). Er zijn verschillende vertoningen in de loop van de ochtend.

Op zoek naar nieuwe dansvormen

Een mens laat zich niet binden door de geschiedenis. Het is daarbij opvallend hoe snel we iets als 'geschiedenis' ervaren. Wat het Dansarchief totnogtoe beschreef als 'nieuwe creaties', aanzien we nu meer en meer als traditioneel. De eerste bundel Dans Nu 1 verscheen in 1978. De meeste creaties bestonden vóór ze uiteindelijk werden beschreven. Iedere volksdans heeft een eerste dag gekend, schreef onze ere-voorzitter, wijlen Sus Geens, in zijn inleidend woord tot deze bundel. Dansen met een stevige thuishaven in meerdere volkskunstgroepen worden onvermijdelijk traditie. We kunnen erover discuseren hoeveel jaren er moeten verlopen vooraleer iets als traditioneel moet worden aanzien. Voor het traditioneel gebruik van medicinale planten aanvaardden we 30 jaar als voldoende lang.

Volkskunstgroepen gaan in ieder geval op zoek naar nieuwe choreografische uitwerking op basis van muziek, passen en figuren die we beschouwen als cultureel erfgoed. Volkskunstgroep Gelmel liet tijdens de jongste 'Hello! Schoten' het publiek genieten van een evocatie rond de Grote Oorlog. Deze evocatie werd al eerder gebracht in Aalst tijdens *de Uitdaging*, georganiseerd door Danspunt op 25 april jl⁽⁴⁾. En inderdaad, toegegeven, wanneer we een thematische uitwerking van bijvoorbeeld die 'Grote Oorlog' op dansmaat willen brengen, moeten we ons willen losmaken van het klassieke repertoire. De vraag blijft hierbij hoe we een en ander kunnen bewaren als actief gegeven, want 'safeguarding'⁽⁵⁾ behoort tot de opdracht van IVV. Het komt neer op: noteren, verspreiden en onderhouden.

Hoe moet het verder ?

We bevinden ons voor reuzegrote uitdagingen. De zomer wordt beheerst door mega-festivals zoals Werchter, Tomorrowland, Pukkelpop en Crammerock. Tienduizenden lopen te hoop om enkele dagen door te brengen in het gezelschap van vermaarde groepen die al dan niet komen opdagen. Geen enkel volksdansfestival haalt die dimensies. Ook de prachtige Europeaden (in 2016 in Namen!) doen het bescheidener qua

4 Zie: (On)beschermd. Volkskunst 2015 jaargang 39 nr. 2: pp. 1-4.

5 In de Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage lezen we: "Safeguarding" means measures aimed at ensuring the viability of the intangible cultural heritage, including the identification, documentation, research, preservation, protection, promotion, enhancement, transmission, particularly through formal and non-formal education, as well as the revitalization of the various aspects of such heritage. Bron: <http://www.unesco.org/culture/ich/en/convention> (geraadpleegd op 30 augustus 2015).

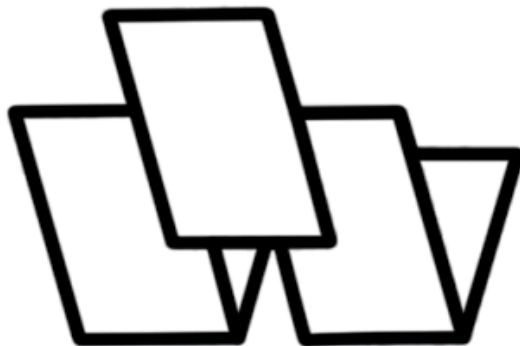
omzet⁶). Toch staan we te kijken wat we allemaal aan Vlaamse Volkskunst zien op internet. Uitvoeringen, ook kwaliteitsvolle, zijn op youtube te vinden. Dat mochten we bijvoorbeeld recent in het Dansarchief ervaren bij de notatie van de Wals van Hever door volkskunstgroep Reuzegom⁷).

Wordt het hoogtijd om alle Vlaamse krachten te bundelen voor een structureel en inhoudelijk platform, waarop we volkskunst aanbieden? De papieren drager heeft vooral een archiefwaarde. De jonge (en niet enkel de jonge) generatie gaat automatisch naar internet als de geprefereerde bron. Er is nood aan een referentie over de grenzen en beperkingen van de diverse verdienstelijke organisaties heen. Het is tijd voor pan-Vlaamse bezinning. IVV neemt een initiatief onder de vorm van het bescheiden 'klein onderhoud', ter gelegenheid van een 'Kinder-Dans&Doe-Dag' op zaterdag 23 januari 2016, waarover we meer informatie geven verder in dit nummer.

In afwachting wensen we elkeen succes in het volkskunstig ondernemen.

Gert Laekeman

Voorzitter

6 Er worden voor Namen maximaal 5000 deelnemers toegelaten.

7 Volkskunstgroep Reuzegom vierde zijn 70ste verjaardag tijdens een jubileumweekeinde op 19 en 20 september.

WERKING IVV

Kinder-Dans&Doe-Dag

Zaterdag 23 januari 2016

Sportcentrum De Klavers - Belsele

IVV mocht een ruime schare enthousiaste sympathisanten verwelkomen tijdens zijn 50-jaar jubileumviering in het sportcentrum de Klavers in Belsele op 29 november 2014.

We leven in dankbare herinnering aan de blijken van sympathie die we mochten ontvangen van tal van verdienstelijke partners. Vanuit dat besef groeide de idee om een gespreksforum tot stand te brengen voor diezelfde partners. Terzelfdertijd wenst IVV sterke partners te mobiliseren rond kinderdans.

Bijgevoegd programma geeft een indruk van wat we wensen te organiseren op zaterdag 23 januari 2016. Enerzijds wensen we diverse activiteiten aan te bieden voor kinderen. Parallel hiermee nodigen we onze natuurlijke partners uit voor een *klein onderhoud*, een bescheiden poging om onze oren te luisteren te leggen wanneer een thema als volkskunst voor de komende 15 jaar ter sprake wordt gebracht.

Onze natuurlijke partner organisaties worden eerstdaags uitgenodigd om actief te participeren in het themagesprek. We streven hier nadrukkelijk naar een horizontaal model, waarin niemand zich boven de andere stelt. We beschikken tevens over de coördinaten van meer dan 45 kinderdansgroepen. Al deze groepen ontvangen een persoonlijke uitnodiging tot participatie aan de werksittingen en het dansforum.

Dat alles gaat opnieuw door in het sportcentrum de Klavers in Belsele. Noteer alvast zaterdag 23 januari e.k. in de agenda. We houden je op de hoogte!

De Raad van Bestuur van IVV.

Zaterdag 23 jan 2016

"Kinder-Dans&Doe-Dag"

De Klavers
Sint Andriesstraat4
9111 Belsele

Inschrijving:
secretariaat@instituutvlaamsevolkskunst.be

3€

6 tot 16 jaar

Objectief

- Creatieve werkstonden en dansnamiddag met de kinderen
- Ontmoeting afvaardigingen van kindergroepen - Netwerking
- Overleg over toekomst van volkskunst in Vlaanderen

Programma (voorstel)

9u30 : Ontvangst

10u-13u : Werkstonden met de kinderen - Inschrijven noodzakelijk

- De kinderen schrijven in voor maximum 3 werkstonden. We voorzien 50 minuten per stonde.
 1. *Vervaardigen van muziekinstrumenten met Herman Dewit en Rosita Tahon ('t Kliekske)*
 2. *Aankleden van popjes met traditionele kledij (Martine Netens Rozemarijntje Leuven)*
 3. *Initiatie vendelen voor kinderen (Vlaams Vendelarchief IVV)*
 4. *Kinderdans aansluitend bij Vlaamse traditie*
 5. *Kinderliederen*
- Klein Onderhoud - voor dans-en groepsleiding
Thematisch gesprek over de toekomst van volkskunst in Vlaanderen aan de hand van concrete vraagstelling

13u-14u : Aanspreken van lunchpakket (drank is verkrijgbaar)

14u-17u : Kinder-dans-forum - Samendans

- De deelnemende groepen nemen 1 tot 2 dansjes voor hun rekening

17u-18u : Afsluiter met pannenkoeken

Meer info: <http://www.instituutvlaamsevolkskunst.be> of scan deze QR-code.

IVV en Sociale Media

IVV is al geruime tijd actief op de verschillende social media: je vindt ons onder meer op Facebook, Twitter en Google+.

- <https://www.facebook.com/InstVlaVolk>
- @InstVlaVolk
- <https://www.google.com/+InstituutvoorVlaamseVolkskunstSecretariaatMechelen>

AANKONDIGINGEN

Kennismakingscursus Vendelzwaaien

Sinds 2008 richten het Instituut voor Vlaamse Volkskunst en vendelen.net elk najaar een kennismakingscursus vendelzwaaien in. De cursus richt zich zowel tot individuele vendeliers zonder enige ervaring als tot vendel- of volksdansgroepen die hun nieuwe vendeliers een stevige basis willen geven. Ervaren instructeurs met verschillende vendel-achtergrond staan garant voor een degelijke en persoonlijke opleiding.

Nog nooit gedaan en altijd al eens willen doen ? Schrijf je in en kom eens proeven.

meer info: www.vendelen.net
 www.instituutvlaamsevolkskunst.be

Vendeliersverbroedering

Naar jaarlijkse gewoonte komen de Vlaamse vendeliers samen om van en aan elkaar iets te leren, ideeën uit te wisselen en nieuwe vendelreeksen te demonstreren. De Vendeliersverbroedering gaat voortaan door in de Bloso-Sporthal in Herentals, wel nog steeds op de laatste zondag van november.

Herentals, zondag 29 november 2015 van 10 tot 16 uur. Inschrijven vanaf 9u30 of vooraf op de IVV webstek.

meer info:

www.instituutvlaamsevolkskunst.be/verbroedering2015

aanmelden voor demonstratie:

vendelarchief@instituutvlaamsevolkskunst.be of
+32 496 593 523 (Stefaan)

Jan en Alleman nodigt uit ...

Aperitiefconcerten

Vanaf het najaar organiseert Jan en Alleman terug aperitiefconcertjes met volksmuziek/licht klassieke muziek. De bedoeling is om elke maand een concertje (liefst akoestisch) van ongeveer 1 à 1.5 uur te spelen. Hierbij nodigen we graag andere volksmuzikanten uit om een afgewerkt programma van 30 à 45 min voor te stellen of zelfs een volledig concert. Indien er genoeg interesse is, kunnen we die ook 2-wekelijks organiseren.

De concerten zullen doorgaan op zondag om 11 uur in 't Fabriekske, Fabriekstraat 100 te 3200 Aarschot. Dit is vlak bij het station van Aarschot, dus gemakkelijk toegankelijk voor iedereen. Indien gewenst kan het concert - als aandenken - worden opgenomen met professionele apparatuur. Actief deelnemende muzikanten krijgen gratis drank en een maaltijd na het concert. Kandidaten kunnen zich reeds melden.

Contactpersoon: Jan Geuns, +32-16-404049

Email: Jan.Geuns@bio.kuleuven.be

Europeade 2016

Neem alvast een kijkje op de verschillende websites naar aanleiding van de 53ste Europeade.

<http://www.europeade2016.be>

<https://www.facebook.com/europeadenamur>

<http://www.europeade.eu>

Erfgoedapp.be

Je kan vanaf nu op pad met de erfgoed app van Faro !

Beschikbaar voor iPhone/iPad en Android via:

www.erfgoedapp.be

Poppenspel Reintje Vos

Het kindeke Jezus aan de dodendraad

Volkskunstgroep Reintje Vos is niet aan zijn proefstuk toe wat poppenspelen betreft. In 1994 en 2004 werd het stuk het Kindeke Jezus in Vlaanderen (hertaling van het boek van Felix Timmermans met gelijknamige titel) opgevoerd. In 1998 viel de keuze op de Rome-reis van smidje smee. Het publiek smaakte de uitvoeringen sterk. Maar de klap op de vuurpijl werd toch de Koning van Katoren in 2010, waarbij auteur en Nederlands ex-minister, Jan Terlouw, zelf kwam kijken. Jan Terlouw sprak lovende woorden over de uitvoering. Opnieuw werkt Reintje Vos aan een kerst-poppenspel in het kader van het 45-jarig jubileum van de groep.

We schrijven december 1915. Stekene, een grensdorp met Nederland gaat de tweede winter in onder Duitse bezetting. Wie het niet ziet zitten steekt als vluchteling de grens over. Smokkelaars maken dankbaar gebruik van de oorlogssituatie. Nederland is een bron van boter, jenever en sigaren. Smokkelaars proberen wachtposten te verschalken en verdienen rijkelijk aan nachtelijke transporten. Jonge mannen trekken via Nederland naar de IJzer om de Belgische troepen te versterken. Spionnen opereren vanuit Nederland. Soms deserteren Duitse soldaten en zoeken hun heil in het neutrale Nederland.

De Duitse bezetter is al deze oncontroleerbare toestanden beu en wil paal en perk stellen aan het grensverkeer. Van Knokke tot Maaseik wordt een draadversperring aangelegd langs de Belgisch-Nederlandse grens. De versperring staat onder stroom: 2000 volt moet elkeen de moed ontnemen om nog naar Nederland te trekken. Voor het aanleggen van de versperring is volk nodig.

Jozef heeft zijn schrijnwerkerij in het centrum van Stekene. Maria, zijn verloofde, is op een mysterieuze wijze zwanger geraakt. Ze kan ieder ogenblik bevallen. Jozef leeft vol vertwijfeling. Tot overmaat van ramp loopt hij gevaar opgeëist te worden als arbeider aan 'den dodendraad'. Hij beraamt een plan om met Maria naar Nederland te vluchten zodra het kind geboren is.

Lewie is een sjacheraar en collaboreert met de Duitsers. Hij wil Jozef en Maria zagezegd helpen bij hun vluchtpoging, maar hoopt op een bonus van de bezetter wanneer hij Jozef in extremis zal overleveren als deserteur. Peer vormt het tegengewicht van Lewie. Enerzijds meent Peer

het goed, anderzijds heeft hij het moeilijk om zich te binden: 12 stielen en 13 ongelukken dus. Peer neemt de verdediging op van Maria, Jozef en hun kind. Uiteindelijk komt het tot een dramatische confrontatie aan de dodendraad. Gelukkig loopt alles goed af.

Een poppenspel met een sterk volkskunstig sausje overgoten. Eenvoudige herders zijn van de partij. De koningen worden bedelaars op ronde voor het eigen bestaan. Geen soldaten van Herodes, maar (begrijpsvolle) Duitse soldaten. Alles speelt zich af op de grens tussen kwaad en goed, tussen onzekerheid en perspectief, tussen opportunisme en positieve inzet.

Voor de gelegenheid wordt het Vossenhol, de oefenruimte van volkskunstgroep Reintje Vos, omgebouwd tot een heus poppentheater. We kruipen dicht bij elkaar om te genieten van wat poppen ons te vertellen hebben. Meer dan 40 leden van de groep werken actief mee. Het orkest vertolkt kerst- en driekoningenliederen, waarbij kan meegezongen worden. IVV geeft mee advies voor muzikale intermezzo's en (volks) danspassages.

*Drie volkse koningen ontleend aan
Felix Timmermans*

Uitvoeringen:

- Zondag 20 december: in de namiddag 15u en 20u
- Maandag 21 december: 20u
- Dinsdag 22 december: 20u

Plaats van het gebeuren:

Sint-Jansteenstraat 12 – 9190 Kemzeke-Stekene

Meer informatie:

Gert Laekeman 0475 96 01 21

Reservatie kaarten:

gert.laekeman@pharm.kuleuven.be

PUBLICATIES

Beste lezer,

Gezondheidsproblemen van ondergetekende stuurden de planning in de war. Bij het verschijnen van deze Volkskunst zouden onderstaande links wel moeten werken voor webabonnee's.

Stefaan

Vendel Nu 8

Vanaf 1 juli zijn de eerste 2 reeksen uit de virtuele bundel 'Vendel Nu 8' beschikbaar voor houders van een webabonnement. Nog geen webabonnement ? Neem snel contact op met het IVV-Secretariaat ! Je vindt de reeksbeschrijving op <http://www.instituutvlaamsevolkskunst.be> en vul aan met:

- 8.1 - Hertog Jan: /pub/va/vn008-01-hertog-jan
- 8.2 - Kapellen Kermis: /pub/va/vn008-02-kapellen-kermis

vb. <http://www.instituutvlaamsevolkskunst.be/pub/va/vn008-01-hertog-jan>

Dans Nu 2

Nog vanaf 1 juli is de populaire maar helaas uitverkochte bundel 'Dans Nu 2' digitaal beschikbaar voor webabonnee's: /pub/va/dn002

ADVERTENTIE

Kantklosjes - Houtdraaiwerk - Deurknopjes

Jan De Maertelaere BVBA
Bedrijvenlaan 12 - B-9080 Lochristi

Tel : 0032 9 230 67 18 - Fax : 0032 9 232 11 75
www.bobbins.be jan@bobbins.be

STREEKDRACHTEN

Op bezoek bij de Eburonen en op stap met de vrouw van de Haspengouwse herenboer: een modedefestijn

Dr. Hist. Henri Vannoppen

1. Even op bezoek bij de Eburonen of bij de Kelten

Limburg was het grondgebied van de stam der Eburonen met Ambiorix als koning. We bezochten op 3 maart 2010 in het Gallo-Romeins Museum te Tongeren de expo 'Ambiorix koning van de Eburonen'. Daar kregen we een beeld van de kledij van de Limburgers voor onze tijdrekening. De archeologie was hierbij onze gids. De Eburonen behoorden tot de Kelten. De Eburonen waren letterlijk 'het volk van de taxus'. De Kelten waren er vanaf 450 V.C. Het was de 'La Tèneperiode' met kledingspelden, halsringen, armbanden, kralen en ringen. Van een gordelhaak bleef enkel de band. De Kelten sponnen, vandaar de spinschijven, en bewerkten ijzer. Ze brachten ook mensenoffers. Op de expo zagen we een halssnoer met parels van amber, maar ook halssnoeren van barnsteen en kralen. De goudschat van Beringen uit het midden van de 2de eeuw V.C. omvatte een halsring en een armband. In Eigenbilzen (deelgemeente van Bilzen) vond men een gouden sierband uit 430 V.C.

Van de archeologie gaan we naar de publieksgeschiedenis, de reconstructie van het leven in een bepaalde historische periode. Kledij uit de ijzertijd verscheen opnieuw op de catwalk in 2010. Dit was het werk van de studenten van de afdeling mode van het Technisch Instituut van de H.-Familie in Brugge. De kledij van de prins en prinses van de Kemmelberg, een belangrijke aristocratische hoogtenederzetting, werd gereconstrueerd.

2. De vrouw van de herenboer in Haspengouw rond 1890 vestmentair ontleed

De rok en de jak, later de kazevek - in Bilzen de 'kazjevêk' - vormden de basis. Het woord jak werd vooral gebruikt in de 18de eeuw. De boedelbeschrijving uit 1743 van Anna Catharina Van de Cruys (1743), dochter van Jan Baptist Van de Cruys, schepen en schout van Peer, een jonge ongehuwde rijkere dame, ongeveer 24 jaar oud, geeft een mooi beeld van haar garderobe. Ze bezat o.a. een witte bombazijnen rok, een bruine sitsen jak, een wit zijden jaksken met blauwe zijde afgezet, een

oud rood jaksken met bruin afgezet, een witte neteldoek, een jak met gele bloemen, een oude kalaminken rok met witte en rode gebloemde strepen, twee groene vrouwenkappen met rode zijde afgezet, een stoffen groen kleed afgezet met zilveren galonnetjes, een gele zijden gestikte rok met groene zijden boord afgezet, 34 vrouwenhemden, een cornet of pijpiesmuts, een gele zijden neusdoek, 6 katoenen voorschoten en 11 witte linnen voorschoten. Santinet was de stof die gebruikt werd voor voorschoot en ondermuts. Wit, rood, zwart en groen waren de meest voorkomende kleuren wat betreft de bovenkleding in de rococoperiode (1730-1760)⁽¹⁾. De kazevek werd als term gebruikt in de 2de helft van de 19de eeuw. In de week droeg de boerin in Zepperen (deelgemeente van Sint-Truiden) een lange rok, een nauwsluitende kazevek. Op zondag droeg men de driehoekige sjaal rond de schouders en een cornet. Dat was de kledij van de Haspenhouwse herenboerin in 1890⁽²⁾.

De rokken stonden wijd open wat te danken is aan hun snit, aan de zwaarte van de gebruikte stof evenals aan de zware onderrokken⁽³⁾. Het gebeurde wel dat de dames tot 4 onderrokken onder de bovenrok droegen. Dat was om het warm te hebben en dat verschijnsel vond men in geheel Limburg terug. De rijkere vrouwen hadden een paraplu tegen de regen. De dames die dit niet hadden, trokken de bovenrok en een reeks onderrokken over het hoofd. Het kon wel eens mislopen. In 1861 werd een bedevaart vanuit Beringen naar Scherpenheuvel georganiseerd. De echtgenoten van de dokter, de rechter en de notaris hadden een paraplu. Andere vrouwen sloegen bij een regenvlaag de bovenrok over het hoofd. Rosalieke, die voorbad, hief haar satijnen bovenrok op en trok haar vier onderrokken mee zodat ze aan het bewegen was in haar flanellen broek. Iedereen lachte. Het was een ietwat genante situatie in een preutse tijd⁽⁴⁾.

Ook de mode had zijn invloed op de Limburgse dames. Er waren de crinoline – in Bilzen de ‘krinolin’ - en de ‘queue de Paris ‘ of de tournure, soms ook bekend als het vals achterwerk. In 1900 begon men in de pers de aanval tegen de Limburgse dames die de mode volgden. Er was de crinoline geweest die steeds groter werd en op het einde van de eeuw volgde de ‘queue de Paris’. Volgens de Maas-en Kempenbode gaf dit laatste kledingstuk de dames het voorkomen van ‘pintaden’ of van hanen, die met met een uitgeplukte staart rondliepen. Volgens de Maas-en Kempenbode was het allemaal het gevolg van het socialisme en van het feminisme: “In verscheidene landen is een schrikwekkend vraagstuk gerezen dat, meer nog dan het socialisme den heelen boel onderste boven dreigt te werpen. Dat vraagstuk heet féminisme of ontvoogding der vrouw. Velen willen dat de vrouw in alles de gelijke is van de man. Begint eens met het zogezegde ‘zwakke geslacht’ van de tirannie der mode te

verlossen. Helpt haar vrij en onafhankelijk te worden in kleding en tooisel. En eens dat het zoo ver is (maar dat zullen wij niet beleven!) geef haar dan een stembrief en laat ze zelfs in Raad en Kamer zetelen”⁽⁵⁾.

3. Kapmantel, pelerine en visite

Afbeelding 1.

Leo Van Aken (1857-1904) schilderde in 1898 'Voor den strijd 1798. Klandestiene H. Mis' De boerinnen droegen de kapmantel en de witte koof soms met vleugels. De boeren in blauwe kiel zijn gekniel voor de communie⁽⁶⁾. Het schilderij is eerder een anachronisme. Men wil de devote Limburgers van 1798 weergeven, maar men schilderde ze in de kledij van 1880-1890, bijna een eeuw later. De kapmantel vond men rond 1780 terug bij de Parijse burgervrouwen als de 'pélisse'. Men had zwarte laken kapmantels maar ook katoenen kapmantels in allerlei kleur. De wijde kapmantel, met sierlijk plooienspel, werd bovenaan aan de voorzijde gesloten met een zilveren, schelpvormige gesp met gedraaide figuren. De kap hangt tegen de rug, is met satijn gevoerd en wordt slechts bij regenweer op het hoofd gedragen om de muts te beschermen. In sommige streken noemde men de laken kapmantel de 'cloche' en de katoenen kapmantel de 'mantilje'. De zwaardere lakense kapmantels waren voor de winter, de gekleurde katoenen voor de zomer. Er was ook

een sociaal verschil. Laken was voor de rijkere, katoen voor de minder goeuden, zoals het volgende versje ons laat verstaan:

*“De boerinnen worden heren
Die met boter gaan
Eertijds met katoenen kleren
En nu met laken mantels aan”⁽⁷⁾.*

In Limburg sprak men van 't Katoene Lanklaar⁽⁸⁾. Lanklaar is een deelgemeente van Dilsen-Stokkem.

De bekende Limburgse volkskundige Jules Frère gaf een beeld van de markt van Tongeren voor 1914. Er was duidelijk een contrast tussen de 'Habenessen' van Riemst, Zichem-Zussen-Bolder, Valmeer en Vlijtingen (drie deelgemeenten van Riemst, Droog Haspengouw) in kakelbont gekleed en de boerinnen van Lauw (deelgemeente van Tongeren) en Herstappe (faciliteiten gemeente in Limburg): geheel in het zwart gekleed⁽⁹⁾.

Op het einde van de 19de eeuw moesten de sjaals wijken voor 'le dernier cri de Paris', de pelerine. Het is een los kort zijden schoudermanteltje zonder mouwen, afgezoomd met franjes. Later werd de pelerine verdrongen door de visite. De visite onderscheidde zich als schoudermanteltje van de pelerine doordat deze korter was en voor- en achteraan afhing op een punt⁽¹⁰⁾. Men droeg er de pelerine en de visite in Elen aan de Maas (deelgemeente van Dilsen-Stokkem). Ook in Haspengouw waren pelerine en visite geen onbekenden.

Afbeelding 2.

Afbeelding 3.

Noten

- (1) J. STINISSEN. De garderobe van Anna Catharina Van de Cruys (1743)- Het Oude Land van Loon, 2001, p. 149-155.
- (2) Zepperen... een schoon, rijk dorp, en stil dat het er is... p. 54.
- (3) H. VANNOPPEN. Streekdrachten in onze gewesten, p. 129.
- (4) W. SCHOUTEDEN. Beringen vroeger en nu. Uitgave Gemeentebestuur, p. 71.
- (5) Art. Voor de lieve jonkheid-Maas- en Kempenbode, jg. 9, nr. 23, 1900.
- (6) R. JANSSEN. 1000 jaar Limburg, de Limburgers en hun gelovigen-reeks Waar is de Tijd nr. 4, p. 91. Uitgave Waanders.
- (7). H. VANNOPPEN. O.c., p. 137-139.
- (8) J. FRERE. Limburgsche volkskunde. 1ste reeks, Hasselt, 1926, p. 70.
- (9) J. FRERE. Limburgsche volkskunde. Tweede reeks, Hasselt, 1928, p. 229.
- (10) H. VANNOPPEN. O.c, p. 139.

Illustraties

1. Leo Van Aken schilderde in 1898 'Voor den strijd 1798. Klandestiene H. Mis' De boerinnen droegen de kapmantel en de witte koof.
2. De pelerine
3. De visite

SPROKKELINGEN

Overlijden Mevr. Jacqueline De Rudder

IVV betuigt zijn medeleven met Yves en Annemie De Grootte - Van Caudenberg, groepsleiding bij voormalige Volkskunstgroep De Wouwe uit Meerbeke, bij het overlijden van Yves' moeder op 20 augustus 2015.

ADVERTENTIE

Zonder drank, genen klank!

Halveer de calorieën,
verdubbel het plezier,
met STEPA-bier!

Suikervrij en toch lekker, met Stevia!

Limonades zonder suiker, zonder aspartaam, zonder calorieën

12 % korting voor alle volksmuzikanten en dansers!

**Af te halen in 't Fabriekske, Fabriekstraat 100 te Aarschot.
Vooraf afspreken op 016-404049 of info@stepa.be**

Vanaf 20 bakken gratis thuisbezorging.

Stepaja bvba, Parkbosstraat 3, 3001 Heverlee; www.stepa.be

VERSLAG

Europeade Helsingborg 2015

Een gesprek met em.prof.dr. Stefaan Top en zijn echtgenote Kris over de Europeade 2015 in Helsingborg (Zweden).

Twee foto's, genomen deze zomer op een van de talrijke zomerfestivals. Daarmee begin ik dit verslag. Waar was deze enthousiaste menigte te vinden? In Werchter? Of tijdens ... Verkeerd! Het gaat hier niet om pop- of rockmuziek. De fotograaf zag deze jongeren tijdens een volkskunstfestival, de

Europeade van dit jaar in Helsingborg.

Het zijn twee aanstekelijke foto's. Het enthousiasme driipt er van af. En enthousiasme, dat was ook de toon waarop Stefaan Top sprak over deze Europeade. Stefaan Top is er al jarenlang een trouwe bezoeker van. Samen met echtgenote Kris. Of ze nu doorgaat in Riga, of in Turku, Antwerpen of Spanje. Steeds zijn zij er te vinden. Zij genieten er van de optredens, van de sfeer tussen de deelnemers, van de sfeer overal in de stad. Beiden vertellen ze boeiend en bewogen. De avond gaat dan vlug voorbij.

Zij zijn beiden ook vol lof over het werk van de organisatoren. Doe het maar: een festival organiseren met 6000 deelnemers en 250 groepen. Uit 26 landen! En heel wat meer volkeren. Want dat is de Europeade toch: het festival bij uitstek van het Europa der volkeren. Basken, Bretoenen,

Galiciërs, Catalanen, Vlamingen samen met Spanjaarden, Fransen, Belgen...

Leg al die mensen maar deftig te slapen. Geef hen voldoende en lekker eten. Zorg ervoor dat ze tijdig op de plaatsen van de optredens komen. Hou de programmering en de klok nauwlettend in het oog. Zorg voor bijkomende reuze TV-schermen zodat elke toeschouwer alles kan zien, tot zelfs de kleinste details als spectaculaire Ierse pasjes toe. Zorg voor reclame en public relations, voor de contacten en relaties met de overheid, hou rekening met de verkeersproblemen in steden ... de lijst is nog veel langer.

Het doet plezier dat bij deze organisatie verschillende Vlamingen betrokken zijn. Ik hoorde de namen van Armand de Winter, Roland Decorte, de zussen Rita en Hilda Rysschaert, Peter De Vos...

Kris en Stefan waren ook getroffen door aanwezigheid van het festival in het stadsbeeld. Spandoeken, vlaggen, grote en kleine affiches, alles verwees naar de Europeade en creëerde samen met de overal aanwezige deelnemers in klederdracht een speciale sfeer. Niet te verwonderen dat het enthousiasme van de deelnemers oversloeg op de lokale bevolking, die telkens weer verrast was door de kleurenpracht van de klederdrachten, de sierlijke bewegingen van de dansers, de opgewekte muziek, de afwisseling omdat er zoveel verschillende regio's deelnamen.

'Was dit de andere jaren ook zo?' wou ik weten. 'Uiteraard niet. De organisatoren leren bij na elk festival. Maar vooral sinds Riga in 2004 stellen we een gunstige ontwikkeling vast. Toen werd voor het eerst een speciale werkgroep voor de jeugd in het leven geroepen. Zeer belangrijk voor de toekomst. Deze beslissing werd een schot in de roos. Bekijk de

foto's maar eens en zie hoeveel jonge mensen er aanwezig waren in Helsingborg.'

In Riga werd zelfs een monument opgericht als blijvende herinnering aan de Europeade van 2004. Dit werd geschonken door eerdere Europeadesteden ter gelegenheid van de eerste Europeade in de Baltische staten en de eerste op het gebied van de voormalige Sovjet-Unie.

26 landen waren vertegenwoordigd in Helsingborg. Welk land was er met de grootste afvaardiging? Zweden was er met 12 groepen, Vlaanderen met een twintigtal, maar wat een verrassing: uit Estland kwamen er 60 groepen, d.w.z. een kleine duizend jonge deelnemers!

Vlaanderen viel niet uit de toon, integendeel! Een openbaring was de Vlaamse zang op de kooravond. Een gelegenheidskoor bracht een perfecte en gevarieerde uitvoering van drie Vlaamse volksliederen. Dat was eenvoudige volkskunst van een professionele topkwaliteit. Zang was tot nu toe absoluut niet de sterkste kant van de Vlaamse volkskunstgroepen. Komt daar nu verandering in? Ik denk van wel en denk aan de zang van de meisjes van Drieske Nijpers op die heerlijke IVV-verjaardag op 29 november van vorig jaar “Moeder ik wil hebben een man... Neen mijn kind, gij zijt veel te jong... Moeder Ik ben oud genoeg... Moeder ik wil hebben een man... Warme garnars smory...”

Zo alledaags, zo eenvoudig... Maar wat die meisjes toen brachten, was zo eerlijk, zo mooi, zo ontroerend!

Tot slot van het gesprek hebben we het even over het nut en de toekomst van de Europeade en de volkskunst in het algemeen. Ook hier is Stefaan Top optimistisch.

'The first Europeade took place in Antwerpen in 1964 and has since then been hosted by many cities in Europe. In 2015, the 52nd edition of the festival will be hosted in Helsingborg. The goal of Europeade has since the beginning been to foster a united Europe, where everyone contributes and develops his or her own culture, respecting everyone else. This all comes alive when thousands of people from every corner of Europe, dressed in their traditional costumes, get together to sing, dance and play music' lezen we op de officiële website van het festival. Dit doel is dit jaar zeker bereikt, zegt Stefaan. Hij noemt het initiatief, ook nu na de 52ste keer, nog steeds een revelatie. Zowel voor de toeschouwers, en de deelnemers, maar ook voor de inrichtende steden. We maken zelfs even de vergelijking met de Olympische Spelen. Voor elke olympiade zijn er steeds meerdere kandidaten, tot ver in de toekomst en moet er gekozen worden. Bij de Europeade is dat ook het geval. Eens geproefd van de inrichting stellen veel steden zich weer kandidaat voor een latere uitgave.

En wat denken de deelnemers ervan? We zijn er zeker van dat we woorden tekort komen om hun ervaringen te beschrijven. Stel je even in hun plaats: met 6000 samen, mensen van overal uit Europa, vijf dagen en nachten alleen maar zingen, dansen, musiceren, nieuwe vrienden maken, eten en drinken en af en toe slapen... Zo iets vergeet niemand.

Tenslotte, voor de volkskunst zelf zijn festivals een grote 'boost'. Dat geldt niet alleen voor de Europeade, maar ook voor alle festivals, groot of klein!

Als je het enthousiasme van de foto's bij dit verslag bekijkt, is er maar één besluit: neen, de volkskunst is absoluut niet op sterven na dood.

Johan Lambrechts

VOLKSVERHALEN

Moderne sagen en geruchten

De volksverhalen die we publiceerden in de vorige 'Volkskunsten' waren vooral verhalen 'uit de oude doos'. Zij gingen over het doen en laten van onze voorouders die in het landelijke Vlaanderen zeer hard moesten werken en dagelijks met heel veel zorgen en problemen geconfronteerd werden. Er was de hoge kindersterfte, er waren de problemen met de veestapel. Heksen, geesten, spoken, duivels, terugkerende doden... waren de schulden van alle onheil. Of zoals Fernand Costermans zou zeggen: miserie, miserie, miserie...

Hulp en genezing vonden de mensen toen bij paters en pastoors. Gebeden, rituelen, bedevaarten, gewijde voorwerpen... ze hielpen allemaal. Deze periode ligt nog niet lang achter de rug. Dokter Leempoels, nu bijna honderd jaar oud, zei het me nog onlangs. 'Mijn grootste concurrenten waren niet de dokters, maar de paters en de pastoors.'

De verhalen van vandaag zijn totaal anders. Het zijn verhalen van nu, verhalen verteld door en over jonge mensen. En de problemen blijven bestaan, miserie blijft troef. Er is 11 september, Al Quaeda, kindermisbruik, druggebruik, het hiv-virus...

Deze verhalen komen aan bod in het zesde boek uit de reeks 'Op verhaal komen'. In 'Moderne sagen en geruchten' bundelt professor Top sterke verhalen die gelukkig niet gebeurd zijn, maar zouden kunnen gebeuren.

Bij het begin van het nieuwe schooljaar zouden we de leerlingen met het eerste verhaal willen waarschuwen voor de gevaren van schoolreizen..

Aspirine versus de pil.

In de zomer van 1976, een redelijk warm jaar volgens de verteller, ging het laatste jaar van een middelbare school in Brasschaat op reis naar Italië. Alle meisjes, want het was een meisjesschool, waren zeer opgetogen voor het vertrek en hadden hun spullen al ingepakt. Ze waren natuurlijk niet van plan die veertien dagen zomaar over zich te laten gaan en ze besloten om op mannenjacht gaan. Daarom hadden ze hun voorzorgen genomen. In de klas zat immers de dochter van een apotheker. Elk avond tijdens de laatste week voor het vertrek had zij uit de apotheek van haar

vader verschillende doosjes pillen genomen. De vader had de verdwijningen opgemerkt, maar wist niet wie de dader was. Om erachter te komen had hij de pillen in de doosjes vervangen door aspirines. Toch bleven de diefstallen aanhouden.

Uiteindelijk vertrokken de meisjes op reis, gereed en voorbereid op alles. De diefstallen hielden op en de vader kreeg een vaag vermoeden. Waarschuwen kon niet meer. Na veertien dagen Italië bleek aan de hand van een kleine test dat meer dan de helft van de klas zwanger was.

Bron 1: nr. 7, p. 166-167; geen gegevens omtrent informant

Een goeie afspraak, maar...

Een man verblijft in de gevangenis. Na tien jaar probeert hij te ontsnappen, maar het mislukt. Na nog eens tien jaar heeft hij zijn leven echt gebeterd, maar hij moet nog blijven zitten. De cipier wil hem helpen om te ontsnappen. Het plan is als volgt: de cipier geeft hem de sleutels van zijn cel. Als de dodenklok luidt, dus als er een dode in de gevangenis is, moet de gevangene s nachts bij die dode in de kist gaan liggen. De cipier zal hem na de begrafenis komen uitgraven.

De volgende dag na de begrafenis om twaalf uur s nachts daagt de cipier niet op. Een uur later is hij er nog niet en de lucht in de kist begint langzaam op te raken. Na nog eens twee uur gebeurt er nog steeds niets en de man is nu echt in ademnood. Hij beslist om te kijken wie er naast hem in de kist ligt met het lampje van zijn horloge. Het is de cipier!

Bron 9, dossier 104, 7; Sofie B., 15 jaar, Kessel-Lo, jeugdbeweging.

Gemaskerd bal leidt tot avontuur

Een koppel had plannen om naar een gemaskerd bal te gaan. Maar de vrouw voelt zich die avond niet al te best en dus gaat de man alleen. Wat later voelt ze zich beter en gaat ze toch naar het bal. Omdat de man haar kostuum niet kent, wil ze hem verrassen. Op het bal ziet ze hem en beginnen ze te dansen. Na een tiental minuten vraagt de man of ze mee naar buiten wil. Daar is in de buurt een park en hij stelt voor om daar naartoe te gaan. Daar beginnen ze te vrijen. Na het feest gaat ze naar huis. 's Ochtends vraagt ze nieuwsgierig aan haar man wat ze van het bal dacht. Hij antwoordde: 'Oh, saai. Zij vraagt verder: 'Hoe bedoel je?' 'Ik ben

niet lang gebleven. Na een uurtje of zo heb ik mijn kostuum aan iemand anders gegeven en ben ik gaan pokersen...'

Bron 19:dossier 91,14: Heleen O., Herent (?), Arinck 2000, pa. 113

Stelen van staatseigendom

Op een avond rijdt een dame van middelbare leeftijd op de grote baan naar Schilde. Plots ziet ze op een hoop vuilnisbakken een microgolfoven staan. Ze ziet haar kans en neemt hem mee naar huis. Enkele kilometers verder wordt ze door de politie tot staan gebracht. Ze verzoeken haar vriendelijk om uit te stappen en de koffer te openen. Ze probeert zich eronder uit te halen, maar de politie dringt aan en ze opent de koffer.

De vrouw wordt gearresteerd. Tegen haar loopt een aanklacht: stelen van staatseigendom, namelijk een flitstoestel van de politie.

Bron:nr. 3,p. 164.,geen gegevens omtrent informant.

Grednich 1994, p. 42-44, Burger 1992, p. 93;Wouters,p. 37 – 38.

Johan Lambrechts

De verhalen komen uit de reeks "Op verhaal komen", Stefaan Top, Davidsfonds/Literair, Leuven, 2005-2006.

Deze en nog 20.000 andere verhalen zijn te vinden op:

<http://www.volksverhalenbank.be/>

UNESCO

IVV is geaccrediteerd door UNESCO als expertisecentrum voor Immaterieel Cultureel Erfgoed

COLOFON

Volkskunst is het kwartaalblad van het Instituut voor Vlaamse Volkskunst.

Jaargang 39 - nummer 3 - september 2015

Aan dit nummer werkten mee:

Hugo Bulterijst, Stefaan Haesen, Gert Laekeman, Johan Lambrechts, Frans Monden, Marcel Oelbrandt en Henri Vannoppen.

Iedere auteur is inhoudelijk verantwoordelijk voor zijn of haar bijdrage.

Overname van artikels is toegestaan mits bronvermelding.

Het gewone abonnementsgeld voor 2015 voor personen bedraagt 15 euro. Buitenlandse abonnees betalen 20 euro. Verenigingen en organisaties kunnen zich abonneren voor 17,5 euro en ontvangen dan elk kwartaal twee gedrukte exemplaren. Voor 25 euro krijgt je groep daarnaast een gepersonaliseerde toegang tot de IVV-website. Daarmee kan je samenvattingen van dansen en vendelreeksen afhalen en *Volkskunst* in digitaal formaat. Vanaf 2015 kan je voor 10 euro ook een digitaal abonnement nemen: je ontvangt dan *Volkskunst* in pdf-formaat in je e-postbus.

Abonnementsgeld over te schrijven op bankrekening IBAN nr. BE14 4163 0794 5183, BIC code KREDBEBB van IVV vzw, Dorpsstraat 83 te 9190 Stekene, met vermelding van 'Volkskunst' en naam en adres van de abonnee.

Proefnummers van dit tijdschrift kunnen gevraagd worden aan:

IVV-secretariaat, Jubellaan 123, 2800 Mechelen, tel. 0496 593 523, e-post secretariaat@instituutvlaamsevolkskunst.be

Alle IVV-uitgaven kunnen besteld worden bij onze medewerker:

Paula Wouters, Herentalsebaan 73, 2240 Zandhoven, tel. 03 475 12 05, e-post bestellingen@instituutvlaamsevolkskunst.be

of via de IVV-website www.instituutvlaamsevolkskunst.be

VOLKSKUNST

INSTITUUT VOOR VLAAMSE VOLKSKUNST

INHOUD

EDITORIAAL - Impressies	1
WERKING IVV	6
Kinder-Dans&Doe-Dag	6
IVV en Sociale Media.	8
AANKONDIGINGEN	9
Kennismakingscursus Vendelzwaaien	9
Vendeliersverbroedering	9
Jan en Alleman nodigt uit ... Aperitiefconcerten	10
Europeade 2016	10
Erfgoedapp.be	10
Poppenspel Reintje Vos - Het kindeke Jezus aan de dodendraad.	11
PUBLICATIES	13
Vendel Nu 8.	13
Dans Nu 2	13
ADVERTENTIE	14
STREEKDRACHTEN	15
Op bezoek bij de Eburonen.	15
SPROKKELINGEN.	19
ADVERTENTIE	20
VERSLAG - Europeade Helsingborg 2015.	21
VOLKSVERHALEN - Moderne sagen en geruchten.	25
UNESCO	28
COLOFON	28

